

K problematice J. V. Stalina

Marx s Engelsem roku 1848 napsali v Komunistickém manifestu, že Evropou obchází strašidlo – strašidlo komunismu. Dnes bych se odvážil říci, že levici obchází strašidlo – strašidlo J. V. Stalina. Vypořádat se osobně s jeho kontroverzním odkazem je náročným údělem každého levicově smýšlejícího člověka. Východiska jsou všude všeho fakticky tři: pojďme si je společně projít.

První východisko

Prvním východiskem je jeho absolutní odmítnutí na základě různých interpretací jeho osoby. Pro anarchisty je Stalinův přízrak logickým vyústěním diktatury proletariátu, pro trockisty zas zradou leninské revoluční tradice. Má-li nás však vědecká analýza dělnického hnutí posouvat kupředu, jsou tyto Stalinovy kritiky nedostatečné.

Anarchismus vidí řešení přízraku Stalina v odmítnutí diktatury proletariátu, v odmítnutí revoluční strany proletariátu. Je-li však kritériem pravdy společenská praxe, k čemuž se v rámci našeho kroužku ještě dostaneme, musíme nutně uznat, že proletariát ozbrojený proletářskou stranou a státní mocí dosáhl v dějinách, narozdíl od hnutí anarchistů, daleko větších úspěchů, totiž úspěšně v řadě zemí provedl socialistickou revoluci a byl schopen ji po výraznou dobu udržet. Chceme-li zopakovat tyto úspěchy, nemůžeme tyto marxistické koncepty vyhodit z okna a pokoušet se znovu vynalézt kolo. Musíme provést hlubší analýzu marxistickou zbraní kritiky a nikoliv se jí zbavit.

Trockismus vidí řešení přízraku Stalina různě. Nejomezeněji by ho vyřešil nahrazením zlého “velkého muže” Stalina dobrým “velkým mužem” Trockým. Tento způsob přemýšlení papouškuje buržoazní myšlenku, že dějiny jsou tvořeny “velkými muži”, kteří jako jednotlivci mocně otáčejí kormidlem historie. Je to však ale lid a jím vytvářený ekonomický a ideologický pohyb, který utváří dějiny. Vytvářet ze Stalina nějakého absolutně zlého člověka, který svou pouhou snahou zvrátil tak velký revoluční proces jakým byla Velká Říjnová Socialistická Revoluce je idealistické a metafyzické. Idealistické v tom smyslu, že za hlavního hybatele jsou nám podávány zákeřné myšlenky a úmysly Stalina, namísto materiálních podmínek společnosti. Metafyzické, tedy ne dialektické, jelikož vidí příčinu omylu revoluce v osobě Stalina, v izolovaném jednotlivci a nikoliv v komplexním zřetězení nespočtu rozporů náročných podmínek v SSSR, jichž byl Stalin miniaturní součástí, což, jak už dnes víme, si plně uvědomovala i tehdejší CIA, jak je možné se dočíst v jejích odtajněných dokumentech.¹

Budiž zvolají páni trockisté, příčiny nezdarů revoluce je třeba hledat v materiálních podmínkách společnosti: příčinou jest převaha rolnictva v populaci a izolace prvního sovětského státu. Prokázala-li však historie, že v období imperialismu má revoluce největší šanci k úspěchu v nejslabších člancích globálního kapitalismu, tedy na periferiích, které mají většinou polo-feudální charakter a převahu rolnictva, znamená to pro nás, že jsou tyto revoluce globálního jihu předurčeny k degeneraci? Prokázala-li však historie, že je velice nepravděpodobné, že by v jeden moment došlo k úspěšné revoluci ve vícero zemích najednou, je úspěch budoucí revoluce v izolované zemi předurčen k degeneraci? Dle trockismu tomu tak je. Takový to pohled na věc má ale vlastně jen jedno reálné východisko, dle trockismu musíme čekat na mýtickou světovou revoluci, kterou povede majoritně dělnický stát, pravděpodobně tedy stát globálního severu. Veškeré alternativy sklouznou nutně do stalinského teroru. Pokud nás však dějiny učí, že nejpravděpodobnější je právě pravý opak, nabízí nám trockismus pouze nihilismus a beznaděj. Došlo-li by pak k podobným problémům jako v SSSR i v porevolučním státě globálního severu, což by se nutně stalo, zůstal by

1 <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80-00810A006000360009-0.pdf>

trockismus stát s otevřenou pusou. Příčiny nezdarů a problémů v SSSR musí tedy hledat jinde, jelikož trockismus nám vhodná vysvětlení a řešení neposkytuje – i díky tomu, že nemá mnoho zkušeností a hlavně úspěchů jak v provádění, tak v udržování revoluce.

Druhé východisko

Druhým východiskem je stanovisko dogmatického marxismu-leninismu, které přehlíží reálné nedostatky a chyby J. V. Stalina, nepodrobuje ho nelítostné kritice a problémy v SSSR vidí pouze v záškodnických aktivitách imperialistů, trockistů a podobných opozičníků. Tento dogmatismus je pro nás, jako pro komunisty dneška, podobně nepoužitelný jako názory trockistů a anarchistů. Za hybatele problémů v SSSR považuje vnější příčiny a nikoliv příčiny vnitřní. Opakují tak jednu z mnoha Stalinových chyb, totiž jeho tvrzení z roku 1936, že antagonistické třídy ve společnosti již nejsou.² Takto však vyjádřil to, že rozhodující je třídní boj na mezinárodní scéně a polevil ze skutečnosti, že primární je třídní boj uvnitř společnosti a že tento třídní boj pokračuje za socialismu, leč v nových formách. Takto vnesl Stalin do celé situace chaos a do jisté míry připravil půdu pro chruščovovský revizionismus, který posléze započal restauraci kapitalismu v SSSR po Stalinově smrti.

Příčinu problémů je tedy třeba hledat ve vnitřních rozporech sovětské společnosti a nikoliv vně. Je třeba je hledat v zápasech tříd a jejich ideologiích v socialistické společnosti samotné a v jejím předvoji – v komunistické straně. Proto ani toto druhé východisko není adekvátním řešením našeho problému.

Třetí východisko

Třetí východisko je východiskem nejnáročnějším, ale dle mého i východiskem nejplodnějším. Ke osobě Stalina se totiž staví čelem a neutíká před jeho stínem. Zároveň ho však poměřuje okem absolutní a bezohledné kritiky, utočící jak na jeho chyby politické, tak na jeho chyby ideologické, např. v otázce interrupcí a přístupu ke queer osobám.

Dialektické pojetí světa nás učí, že vše je “jednotou protikladů”. Ve všem existují protichůdné aspekty, neustále se promíchávající a rozvíjející. Ačkoliv jsou protichůdné, tak nemohou existovat bez svého protějšku. I Stalin je “jednotou protikladů”. Zračí se v něm zároveň jeho pozitiva a negativa. Nelze na něj proto, jako na cokoliv, nazírat černobíle. Jeho odkaz není ani absolutně správný, ani absolutně nesprávný. KS Číny se k problematice Stalina v roce 1956 vyjádřila jasně takto:

“Komunisté musejí provádět správný rozbor chyb, k nimž došlo v komunistickém hnutí. Někteří lidé mají za to, že se Stalin ve všem mýlil. To je vážný omyl. Stalin je veliký marxista-leninovec, avšak zároveň marxista-leninovec, který se dopustil některých vážných chyb a neuvědomil si, že to byly chyby. Musíme přistupovat ke Stalinovi z historického hlediska, provádět patřičný a všestranný rozbor jeho kladů a záporů a čerpat z toho užitečné poučení. Jak jeho klady, tak i zápory jsou určitým výrazem mezinárodního komunistického hnutí a obsahují charakteristické rysy doby. Mezinárodní komunistické hnutí trvá jen něco přes sto let a od vítězství Říjnové revoluce uplynulo pouhých devětatřicet let; v mnohém směru je dosud málo zkušeností z revoluční práce. Máme obrovské úspěchy, avšak vedle toho máme i nedostatky a chyby. Stejně tak jako po jednom úspěchu následuje další, mohou zároveň s překonáváním nedostatků a chyb vznikat nedostatky a chyby, které bude opět třeba překonávat. Přitom je vždy více úspěchů než nedostatků, více kladů

2 O návrhu ústavy SSSR (J. V. Stalin, 1936)

než záporů, avšak nedostatky a chyby budou konec konců odstraněny. Dobrý vedoucí pracovník není ten, kdo se nedopouští chyb, nýbrž ten, kdo k nim zaujímá odpovědný postoj. Nebylo na světě člověka, který by nikdy nechyboval. Lenin praví: »Otevřeně přiznat chybu, odhalit její příčiny, rozebrat situaci, za které tato chyba vzešla, bedlivě uvážit cesty k nápravě chyby — to je rys strany, která vážně chápe své poslání, to je známka, že strana koná své povinnosti, to je výchova a školení třídy a potom i masy.« (V. I. Lenin, Spisy, sv. 31, SNPL 1955, str. 51.)”³

J. V. Stalin je součástí naší kolektivní levicové historie. Nelze před ním utéct, ani se před ním schovat. Nelze ho však ani kategoricky odmítnout, jelikož jak ukázalo snad i studium dnešního textu (O základech leninismu), jeho revoluční myšlení a konání je v plné kontinuitě s myšlením Marxe, Engelse a Lenina. Jeho nedostatky a chyby do jisté míry odrážejí limity marxismu-leninismu, limity vědeckého socialismu jeho doby, který byl sto zanalyzovat předešlé pokusy o uskutečnění revolucí a vyvodit z nich úspěšnou revoluční praxi, čímž byla Velká Říjnová Socialistická Revoluce. Nebylo však mnoho materiálu na prozkoumání a zanalyzování problematiky úspěšného udržení revoluce a jejího rozkvětu do společnosti komunistické. Sověti se vydali do neprobádaných vod a museli proto nutně uskutečnit řadu chyb a omylů.

Pouze soudruzi, kteří přišli po nich, mohli jejich zkušenosti řádně pojmenovat a zanalyzovat. Tento historický úkol padl do klína KS Číny vedené Mao Ce-tungem, která v zápalu třídního ideologického boje na mezinárodní úrovni a v bouři Velké Proletářské Kulturní Revoluce vysvobodila revoluční jádro marxismu-leninismu z jeho pozdní dogmatické slupky a vedením třídního boje jej pozvedla na vyšší kvalitativní úroveň, na marxismus-leninismus-maoismus. Ten na marx-leninskou tradici jasně navazuje, zároveň se ale oprošťuje od jejích limitů a nedostatků.

Při studiu marxismu nesmíme ale zapomínat na to, že jako jakákoliv věda, je otevřený vývoji. KS Číny překonala určité limity a nedostatky, aby ji pak samotnou postihly nedostatky a limity nové a ona, jejich vlivem, eventuelně změnilu svou barvu a uvedla Čínu na cestu státního kapitalismu. Jedním z úkolů našeho revolučního studia musí tedy být podrobit nelítostné kritice celkovou historii našeho hnutí, včetně všech jeho představitelů, jelikož jedině tak jsme schopni se poučit z jejich chyb a zlepšit naší revoluční praxi.

3 [O historických zkušenostech diktatury proletariátu \(Redakční články listu „Ženminžibao“, 1956\)](#)